

Piotr Wiśniewski

"Mszał Jagiellonów z Jasnej Góry" (wydanie fototypiczne), red. Remigiusz Pośpiech, Opole 2013 : [recenzja]

Liturgia Sacra. Liturgia - Musica - Ars 21/1(45), 260-262

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

czości dr Maciej Jochymczyk z Instytutu Muzykologii UJ. Opisywana publikacja stanowi podsumowanie jego badań naukowych.

Publikacja poświęcona o. Amandusowi Ivanschizowi składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale autor ukazał życiorys Ivanschiza ze wskazaniem najnowszych ustaleń biograficznych oraz kontekst miejsc związanych z jego życiem i religijnej kultury muzycznej obecnej w ówczesnej przestrzeni europejskiej. W drugim rozdziale zostały scharakteryzowane materiały źródłowe, m.in. stan ich zachowania, problemy atrybucji, konwencji notacyjnych i ewentualnych rekonstrukcji. Trzeci rozdział jest szczegółowym omówieniem prac porównawczych, wynikających z różnic, jakie istnieją w zachowanych odpisach, wśród których istnieją zarówno autozapozyczenia, jak i fragmentaryczne opracowania autorstwa innych osób. Przeprowadzone badania miały za zadanie stworzenie katalogu tematycznego wszystkich dzieł religijnych tego kompozytora, który został przedstawiony w opisywanej publikacji. Dopełnieniem owocnych prac są dwa kolejne rozdziały: czwarty z nich zawiera analizy dotyczące form stosowanych przez o. Amanusa Ivanschiza, a piąty dotyczy stosowanych rozwiązań w zakresie instrumentacji, melodyki, harmonii i retoryki.

Cennym dopełnieniem monografii są dwa aneksy: pierwszy, prezentujący wykaz kompozycji Ivanschiza nagranych w serii płytowej *Musica Claramontana*, oraz drugi — przedstawiający faksymile kazania wygłoszonego podczas prymicji kompozytora oraz indeks dzieł wokalnie-instrumentalnych o. Amanda Ivanschiza.

Franciszek Koenig

REMIGIUSZ POŚPIECH (red.), *Mszał Jagiellonów z Jasnej Góry* [wydanie fototypiczne] (*Musica Claramontana* — Studia 2), Opole: Red. Wydaw. WT UO, Wydaw. i Drukarnia Świętego Krzyża 2013, ss. LVII, 335 [1]; ISBN 978-83-63950-14-9; 978-83-7342-381-7; 978-83-63614-08-9.

W 2013 r. staraniem Zespołu Naukowo-Redakcyjnego Jasnogórskich Muzykologów pod przewodnictwem prof. Remigiusza Pośpiecha (UWr, UO) ukazała się na polskim rynku wydawniczym fototypiczna kopia zabytkowego Mszału jasnogórskiego (*Missale Paulinorum* z ok. 1506 r., zwany powszechnie *Mszałem Jagiellonów* lub też *Mszałem Olbrachta*), będącego najcenniejszym, unikatowym rękopisem liturgiczno-muzycznym biblioteki paulinów na Jasnej Górze (AJG, sygn. III-3, olim. R. 589).

Edycję rękopisu poprzedza dwujęzyczne *Wprowadzenie* (w języku polskim i angielskim) Remigiusza Pośpiecha (s. V–VIII), w którym wskazuje on, iż jest to „istotne, wręcz podstawowe źródło pozwalające poznać sposób sprawowania liturgii Mszy św. w klasztorach paulińskich w okresie późnego średniowiecza, jako wspańiałe dzieło sztuki, zawierające barwne miniatury, ozdobne inicjały oraz bogato zróżnicowaną ornamentykę, a także jako swoisty pomnik kultury staropolskiej” (s. V).

W konkluzji wyraża nadzieję, iż publikacja ta, przygotowana przez grono specjalistów, przyczyni się do jeszcze bardziej wszechstronnych badań nad liturgią mszalną w polskich klasztorach paulińskich oraz liturgiczno-muzycznej tradycji zakonnej.

W dalszej kolejności zamieszczono teksty naukowe trzech specjalistów: liturzysty, muzykologa i historyka sztuki. Każdy z nich podejmuje zagadnienia właściwe dla swojej kompetencji, podając dodatkowo tłumaczenie w języku angielskim, dzięki czemu opracowanie staje się dostępne szerszemu gronu naukowców.

I tak ks. Helmut Jan Sobeczko (UO) w artykule *Dzieje Mszału rzymskiego i jego adaptacje diecezjalne i zakonne* (s. IX–XXII) podejmuje ogólne kwestie związane z powstaniem mszału jako najważniejszej księgi liturgicznej. Ukazuje rękopis pauliński na tle innych średniowiecznych ksiąg liturgicznych, zwłaszcza dotyczących celebracji eucharystycznych. Podkreśla, iż jakkolwiek o powstaniu jednej księgi do celebrowania Mszy św. zadecydowały w dużej mierze względy praktyczne, to jednak każda z ksiąg ma odrębną specyfikę i swoją historię. W kolejnych ustępach prezentuje poszczególne etapy kształtowania się Mszału rzymskiego: okres improwizacji i sakramentarzy; powstanie Mszału w okresie przedtrydenckim; Mszał rzymski Piusa V (1570) i Mszał rzymski Pawła VI (1970).

Niezwykle cennym przedłożeniem, ułatwiającym podjęcie następnych szczegółowych badań naukowych nad dziejami muzyki liturgicznej w dawnej Polsce, jest opracowanie Jakuba Kubieńca (UJ), pt. *Miejsce Mszału Jasnogórskiego w liturgiczno-muzycznej tradycji paulinów* (s. XXIII–XLV). Przedstawia ono bowiem szczegółową zawartość Mszału Jagiellonów w szerokim kontekście paulińskiej tradycji liturgiczno-muzycznej, co z kolei pozwala określić jej specyfikę. Krakowski mediewista podaje kolejno, z dokładnym określeniem foliacji, treść księgi: kalendarz; *proprium de tempore (pars hiemalis)*; *ordo missae; praefationes; canon missae maior; ordinarium missae; proprium de tempore (pars aestiva)*; *proprium de sanctis; commune sanctorum; missae peculiares; sequentiarium; praefationes; missa de s. Stanislawo; kyriale* (fragment). Kubieniec stwierdza, iż analiza zawartości kodeksu ukazuje zasadniczą zgodność liturgii paulińskiej z macierzystą tradycją węgiersko-paulińską. Ponadto wskazuje na pewne cechy charakterystyczne omawianego rękopisu, m.in. na nadzwyczaj bogaty zestaw mszy wotywnych, czy dużą spójność układu i doboru tekstów modlitw i śpiewów z przekazami węgierskimi, ale także „na pewną niezależność liturgiczną klasztoru jasnogórskiego od prowincji węgierskiej”. Cennym dopełnieniem opracowania są synoptyczne zestawienia przekazu wybranych melodii różnych tradycji, w świetle których można suponować pewne związki przekazu muzycznego tradycji zakonnej z wpływami lokalnego chorału diecezjalnego.

Ks. Wojciech Lippa (Opole) prezentuje z kolei *Syntetyczny opis źródła* (s. XLVII–LVII). Zwraca uwagę na opis zewnętrzny mszału: oprawę, wymiary i strukturę księgi, materiał pisarski, ubytki, paginację, rodzaj i układ pisma, dekoracje (miniatury,

inicjały figuralne). Cennym uzupełnieniem opisu jest szczegółowa tabela schematyczna z dokładnym zaznaczeniem foliacji, przybliżająca czytelnikowi nie tylko budowę księgi, ale także dostarczająca wielu cennych, wręcz detalicznych, informacji o zabytku (rodzaje składek, dekoracje, wymiary miniatur, anomalie).

Następnie na 335 kartach przedstawiono kunsztowne reprodukcje kolejnych stron Mszału. Szkoda, iż nie jest to *facsimile* oryginalnego źródła, a jedynie wydanie fototypiczne z nieznacznym pomniejszeniem formatu (320 x 240 mm). Zachowano jednak wiernie wszystkie możliwe najdrobniejsze szczegóły oryginału, jak np. przebicia atramentu, czy drobne uszkodzenia, co sprawia, iż mamy do czynienia z literalnym odzwierciedleniem wzorca. Dodatkowo, dla uzyskania jak największej przydatności badawczej, do edycji dołączono płytę CD ze zdjęciami wszystkich najważniejszych miniatur.

Strona techniczna przedstawia się nadzwyczaj korzystnie. Pozycja została wydana niebywale starannie od strony edytorskiej, co sprawia wręcz wrażenie bezpośredniego „obcowania” z oryginałem. Fakt ten dodatkowo potęguje wierna imitacja okładki rękopisu.

Dzieło ukazało się nakładem Redakcji Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Wydawnictwa Zakonu Paulinów *Paulinianum*, a druku podjęło się Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu.

Zespołowi naukowo-redakcyjnemu należą się wyrazy wielkiego uznania za podjęcie się ogromnego trudu upublicznienia i udostępnienia szerokiemu gronu badaczy tak cennego zabytku, jakim jest Mszał Jagiellonów. Z pewnością publikacja ta zainteresuje wielu naukowców dawnej kultury muzycznej Polski, a szczególnie zainteresowaniem cieszyć się będzie wśród liturgistów i muzykologów.

Ks. Piotr Wiśniewski